

Agata PAWLINA
Katedra Turkologii
Uniwersytet Jagielloński

WOJCIECH BOBOWSKI (ALI UFKÍ) – POLAK NA OSMAŃSKIM DWORZE

Wojciech Bobowski w świecie nauki lepiej znany jest pod swoim tureckim imieniem Ali Ufkí przede wszystkim jako muzyk, kompozytor i twórca pierwszej antologii muzyki osmańsko-tureckiej. Jest to niezwykle barwna, wielowymiarowa postać w historii kulturowych relacji polsko-tureckich. Pozostawione przez niego dzieła autorskie oraz przekładowe z punktu widzenia dzisiejszej nauki możemy zaliczyć do kilku dziedzin humanistyki: muzykologii, językoznawstwa, translatoryki, dydaktyki, religioznawstwa, a nawet etnologii. Niestety, do tej pory nie poświęcono Bobowskiemu należytej uwagi, o czym świadczy chociażby fakt, że jego ostatni biogram, zamieszczony w drugim tomie Polskiego Słownika Biograficznego, pochodzi z 1935 roku¹. W świetle najnowszych badań należy uznać go za nieaktualny, wprowadzający w błąd. Żadne z dzieł Bobowskiego nie doczekało się jeszcze pełnego wydania krytycznego.

W niniejszym artykule podejmę próbę zebrania i usystematyzowania wiedzy o życiu i twórczości Wojciecha Bobowskiego, opierając się na

¹ F. Babinger, *Bobowski Wojciech z Bobowej, h. Jaxa (Bobovius Albertus, jako Turek Ali-Bej)*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 2, red. W. Konopczyński, Kraków-Wrocław 1935, s. 156-157.

tekstach źródłowych jemu współczesnych oraz na najnowszych publikacjach naukowych, uzupełniając je o własne wnioski. Uwagę poświęcę informacjom biograficznym, świadomie ograniczając informacje dotyczące jego dzieł do minimum.

Źródła do badań biografii

Biografia Wojciecha Bobowskiego może być rekonstruowana jedynie ze źródeł pośrednich, przez co pozostaje w niej wiele znaków zapytania i białych plam. Pewne jest jedynie to, że z pochodzenia był Polakiem (gdyż w jednym z dzieł sam o sobie napisał *Polaccho*) i urodził się na terenach Rzeczypospolitej Obojga Narodów na początku XVII wieku. Naukowcy spierają się co do dokładnego miejsca oraz daty jego narodzin i śmierci, a także wielu innych szczegółów dotyczących jego życia².

W pozostawionych rękopisach Wojciech Bobowski zamieścił nieliczne informacje o sobie, najczęściej ograniczając się do podpisu, różniącego się w zależności od języka, w jakim dane dzieło zostało napisane, oraz daty i miejsca jego ukończenia. W archiwach osmańskich odnaleziono tylko kilka dokumentów związanych z jego życiem i pracą w Stambule³, a w archiwach polskich nie odnaleziono jeszcze nic. Większość wiadomości na jego temat czerpiemy więc z korespondencji i pamiętników europejskich dyplomatów, podróżników i orientalistów oraz z dzieł, dla

² Turecki muzykolog Cem Behar poddał obszernej krytyce wszystkie odnalezione przez siebie wersje życiorysu Ali Ufkî'ego i jest to najaktualniejszy zbiór informacji biograficznych na jego temat (por. C. Behar, *Wojciech Bobowski (Ali Ufkî): Hayatı ve Eserleri (1610?-1675)*, w: *Musikiden Müziğe. Osmanlı/Türk Müziği: Gelenek ve Modernik*, İstanbul 2008, s. 17-55). Wśród aktualnie publikujących naukowców, zwolenniczką odmiennej od przyjętej przez Behara wersji wydarzeń jest Hannah Neudecker (por. H. Neudecker, *From Istanbul to London? Albertus Bobovius' Appeal to Isaac Basire*, w: *The Republic of Letters and the Levant*, ed. A. Hamilton, Leiden 2005, s. 175-196).

³ C. Behar, *Wojciech Bobowski...*, s. 23-24, 28. Szansa odnalezienia nowych dokumentów jest mała – w 1660 r. w wielkim pożarze Stambułu ucierpiał także pałac Topkapı, a wraz z nim duża część osmańskich archiwów.

których Bobowski był informatorem⁴. Należy podkreślić, że odnalezione do tej pory wiadomości – obecne zarówno w źródłach współczesnych Bobowskiemu, jak i w najnowszych publikacjach naukowych – są niepełne, a czasem wzajemnie się wykluczają. Wokół jego życia wytworzyła się pewna tradycja, której wybrane fragmenty są powtarzane przez poszczególnych autorów, bez powoływania się na źródła. Ostateczna weryfikacja i eliminacja wersji nieprawdziwych na podstawie dostępnych nam dzisiaj źródeł nie jest możliwa.

Podczas analizy tekstów uwagę zwraca wielość form ortograficznych, w jakich zapisane jest nazwisko Wojciecha Bobowskiego: Albert Bobowski, Albertus Bobovius, Alberto Bobovio, Alberto Robovio, Alberto Bobouio Leopolitano, Woyciech Jaksa z Bobowey Bobowski; imię tureckie doczekało się form Ali-Bec, Ali-Bei (Alibei), Ali Beig, Ali-Beigh, Ali-Bej, Ali-Bek (Alibek), Hali Beg, Hali-Bei, Hali-Beig (Halibeig), Hali Beigh, Hali-Bej, Hali-Bey, Haly-Beg. Warto też zauważyć, że w żadnym źródle europejskim nie pojawiają się poświadczane w rękopisach Bobowskiego tureckie przydomki – *Ufkî* (w grafii osmańsko-tureckiej pojawiający się w formie bez wokalizacji: افقى oraz z wokalizacją: ىافقى i ىافقى) i *Santurî* (osm.tur.: ىصنطور lub ىسنطور). W tureckiej literaturze przedmiotu Bobowski konsekwentnie nazywany jest Ali Ufkî lub Ali Ufkî Bey.

Wojciech Bobowski – urodzony we Lwowie czy w Bobowej?

Dotychczas nie odnaleziono metryki Wojciecha Bobowskiego, nie są więc znane data ani miejsce jego urodzenia, nie wiemy też nic o jego pochodzeniu. Tradycyjnie większość autorów zachodnich i tureckich przyjmuje, że urodził się około roku 1610⁵ we Lwowie, w rodzinie szlacheckiej. Podawana często za pewnik informacja o jego szlacheństwie przedostała się do kolejnych publikacji, najprawdopodobniej z dziewiętnastowiecznych źródeł polskich. W dokumentach wcześniejszych nie ma wzmianki na ten temat.

⁴ M.in.: Franciszek Meniński, Antoine Galland, Jacob Spon, Cornelio Magni, Isaac Basire, Thomas Smith, Levinus Warner, Claes Ralamb.

⁵ Z wyjątkiem Leonarda Chodźki, który wskazuje na 1600 r. (por. *Histoire de Pologne. 7e série de la guerre d'Orient*, Paris 1855, s. 92).

Część polskiej literatury przedmiotu przyjmuje też, że Bobowski urodził się nie we Lwowie, a w miejscowości Bobowa w Małopolsce⁶. Błąd ten pochodzi prawdopodobnie z niezręcznych tytułów biografii dostępnych w języku polskim (F. Babinger, *Bobowski Wojciech z Bobowej, h. Jaxa*; F. Siarczyński, *Wiadomość o Woyciechu Jaxie z Bobowej...*). Autorzy obu biogramów zaznaczają, że Bobowski urodził się we Lwowie, ale nie zapobiegło to przedostaniu się błędnej informacji do świadomości polskiego czytelnika.

ROZMAITOCI POLSKIE N°XIV
ALBERT BOBOWSKI, ALI BEIG, NÉ À LÉOPOL, MORT À
CONSTANTINOPLE

Rys. 1.

Wojciech Bobowski wg Antoniego Oleszczyńskiego, staloryt, 1830

Źródło: <http://polona.pl/item/400828>

⁶ Co ciekawe, przekonanie to mają także mieszkańcy tego miasteczka. Władze Bobowej zorganizowały koncert muzyki skomponowanej przez Ali Ufki Beya w ramach obchodów 600-lecia nawiązania stosunków dyplomatycznych między Polską a Turcją. Koncert odbył się 23 listopada 2014 r., o czym donosi „Gazeta Gorlicka” (L. Klimek, *Wojciecha Bobowskiego geniusz nieznan*, „Gazeta Gorlicka”, 27.11.2014).

Franciszek Siarczyński w 1828 roku stworzył pierwszą i zarazem najobszerniejszą biografię Bobowskiego w polskiej literaturze⁷. Kolejni biografowie powtarzali zawarte w niej informacje. O pochodzeniu Bobowskiego napisał:

Lucy Niesiecki naszego Woyciecha Bobowskiego pewnie z powodu, iż się w Turczach z bisurmanił, sądząc, iż by przez to zacnemu i możnemu domowi Bobowskich uchybił, w opisanu ich rodu nie wspomniął, należał on iednak nie wątpliwie do tychże samych Jaksów, którzy od włości Bobowéy miasteczka położonego w Sandeckiem nad rzeką Białą, a które dotąd prawie w rodzinném ich posiadaniu zostaię, nazwę swą wzięli. [...] Jakich miał Woyciech rodziców, wiedzieć nie można, ani iaki los zaprowadził ich na Ruś, gdzie nasz Bobowski we Lwowie wzięął życie⁸.

Jak widać, Siarczyński był przekonany o szlacheckim pochodzeniu Bobowskiego, a brak jego imienia w herbarzu argumentował faktem, iż przeszedł on na religię muzułmańską. Rzeczywiście, Kasper Niesiecki ani w pierwszym wydaniu *Korony polskiej* z 1728 roku (z którego prawdopodobnie korzystał Siarczyński), ani w wydaniu drugim z 1839 roku, nie wymienia imienia Wojciecha. Natomiast zawarta w nich informacja o innym Bobowskim, Mikołaju, który w 1653 roku został wyznaczony na *praesidium* miasta Lwowa, pozwala nam przypuszczać, że część rodu Bobowskich przynajmniej od połowy XVII wieku rzeczywiście mieszkała we Lwowie⁹.

Całkiem inne wnioski wyciągamy jednak z trzeciego, rozszerzonego wydania dzieła Niesieckiego, które nie było dostępne dziewiętnastowiecznym biografom (wydane zostało dopiero w 1899 roku). Po pierwsze, *Herbarz polski* wymienia jeszcze jeden ród, który należy wziąć pod uwagę w dalszych badaniach – Bobowskich z Bobów. Mieszkali oni w XVII wieku

⁷ Felix Bentkowski kilka lat wcześniej napisał o Albercie Bobowskim, ale nie można nazwać tej wzmianki biografią – zamieścił listę dzieł literackich Bobowskiego (por. F. Bentkowski, *Historia literatury polskiej*, t. 2, Warszawa–Wilno 1814, s. 596-598).

⁸ F. Siarczyński, *Wiadomość o Woyciechu Jaxie z Bobowej...*, „Czasopism Naukowy Księgozbioru Publicznego imienia Ossolińskich” 1828, t. 1, nr 1, s. 103.

⁹ K. Niesiecki, *Korona Polska...*, t. 1, Lwów 1728, s. 114; tegoż, *Herbarz polski Kaspera Niesieckiego powiększony dodatkami z późniejszych autorów...*, t. 2, red. J. N. Bobrowicz, Lipsk 1839, s. 179.

w miejscowości Boby (dziś w gminie Urzędów, woj. lubelskie). Po drugie, w dziejach rodziny Bobowskich herbu Gryf z Bobowy imię Wojciech wymienione jest dwa razy, dokładnie w czasie, który nas interesuje (początek XVII wieku): „Jan Wojciech, syn niegdy [to jest zmarłego] Jana, dziedzic na Głębokiem 1610 r. Wojciech, syn Jana, żonie Dorocie Sosnowskiej, zabezpiecza posag 1615 r.”¹⁰. Czy Jan Wojciech, dziedzic wsi Głębokie (dziś w gminie Piwniczna-Zdrój, woj. małopolskie) lub Wojciech, syn Jana, który w 1615 roku zabezpiecza posag żonie, a o którym nie wiemy nic więcej, to Ali Ufkî? Jeśli tak, to musielibyśmy odrzucić Lwów jako miejsce urodzenia Wojciecha Bobowskiego i przenieść je w pobliże Bobowej, do Małopolski. Czy jednak, gdyby rzeczywiście tam się urodził, to wyjechałby na studia do Lwowa, nie zaś do bliższego Krakowa? Co więcej, najazdy tatarskie, na skutek których Bobowski trafił do Stambułu, nie zapuszczały się tak daleko na zachód w okolicach roku 1610 – gdyby tak było, źródła prawdopodobnie nie przemilczałyby obecności Tatarów blisko stolicy Korony.

Przekonującą przesłanką dla podtrzymania hipotezy, że Bobowski urodził się we Lwowie, są słowa Cornelio Magniego. Miał on okazję osobiście poznać Ali Ufkî Beya podczas swojej podróży do Lewantu w 1671 roku. Osiem lat później opublikował wspomnienia, a w ich treści także fragmenty opisu pałacu Topkapı autorstwa Bobowskiego. Na karcie tytułowej napisał: *...la relazione del Serraglio del Gran Signore, e delle parti più recondite di esso distesa da Alberto Bobouio Leopolitano*. Rękopis wspomnianego tu dzieła zachował się do naszych czasów, a w jego tytule Ali Ufkî napisał o sobie tylko: *da me Alberto Boboio, Sequolitano Polaccho*. „Leopolitano” jest więc przydomkiem dodanym przez Magniego, ale możemy przypuszczać, że o lwowskim pochodzeniu usłyszał on bezpośrednio od autora. Niestety nie jest to dowód rozstrzygający. Teoretycznie Bobowski mógł czuć się lwowianinem, ponieważ tam studiował – nie wynika to z narodzin w innym miejscu.

Pomimo tej możliwości autorka skłania się do podtrzymania wersji, że Ali Ufkî urodził się we Lwowie. Przyjrzyjmy się więc tej części rodu Bobowskich, która mieszkała w pobliżu tego miasta. O wspomnianym wyżej Mikołaju Bobowskim w *Herbarzu polskim* czytamy:

¹⁰ A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 1, Warszawa 1899, s. 304.

Mikołaj, rotmistrz królewski 1664 r., wojski latyczowski 1668 r., żonaty z Krysztyną z Woroniczów, procesuje się w latach 1664–1668 z Tyszkiewiczami, Wiśniowieckimi i innymi o wypędzenie z Ładżyna, Berdyczowa, etc., których dóbr był zastawnym posesorem¹¹.

W tej wersji herbarza nie odnajdujemy więc bezpośredniego powiązania Bobowskich ze Lwowem (w przeciwieństwie do *Korony polskiej...* z 1728 roku). Nie ulega jednak wątpliwości, że ród w drugiej połowie XVII wieku posiadał rozległe ziemie na Podolu. Być może Wojciech Bobowski był spokrewniony z młodszym od siebie Mikołajem, którego kariera zawiodła na wschodnie kresy Rzeczypospolitej, aż do Latyczowa? Jeśli tak, to czy szlachetny krewny nie podjąłby próby wykupienia Wojciecha z niewoli tureckiej? W latach 60. XVII wieku jego zlatynizowane nazwisko *Bobovius* znane było w Europie. Dziwi więc fakt, że w polskich dokumentach źródłowych nie ma śladu takiej interwencji.

W tym kontekście możemy wysnuć jeszcze jedną teorię na temat pochodzenia Bobowskiego. Być może „uszlachcenie” Ali Ufki zawdzięcza próbie idealizacji jego postaci podjętej przez dziewiętnastowiecznych biografów? Człowiek, o którym wiadomo, że zdobył poważanie sobie współczesnych, zarówno w Imperium Osmańskim, jak i w Europie, „powinien” być wysoko urodzony. Jednak niezwykle historie sturkizowanych Europejczyków, którzy trafiali do Imperium Osmańskiego na przestrzeni wieków, nie pozwalają przyjąć tej tezy tak jednoznacznie. Awans do najwyższych stanowisk w administracji osmańskiej nie był bowiem dyktowany wysokim urodzeniem danej osoby, ale jej umiejętnościami i przydatnością dla władz. W XVII wieku w Polsce nazwisko zakończone na -ski nie świadczyło już jednoznacznie o pochodzeniu z miejscowości widocznej przed tą końcówką. Jeśli jednak chcielibyśmy przyjąć, że Bobowski – nawet nie będąc szlachcicem – nazwał tak siebie, bo wywodził się z miejscowości o podobnej nazwie, autorka niniejszego szkicu poddaje pod rozważę kolejne możliwości (oprócz Bobowej w Małopolsce i Bobów w Lubelskiem). Obecnie na Ukrainie, w Obwodzie Zakarpackim, na południe od Lwowa istnieją dwie miejscowości o podobnej nazwie: Bobovo i Bobovshyje.

¹¹ Tamże.

Pierwsze lata życia na terenach Rzeczypospolitej

Jak widać, na podstawie dostępnych dziś źródeł nie możemy ostatecznie rozstrzygnąć, gdzie i kiedy urodził się Wojciech Bobowski. Stworzone przez niego dzieła nie pozostawiają natomiast wątpliwości, że jeszcze na terenach Rzeczypospolitej odebrał dobre wykształcenie, w tym wykształcenie muzyczne. Fakt ten bywa jednym z argumentów „za” szlacheckim pochodzeniem Bobowskiego. Jednak teoretycznie, jako zdolny chłopiec, mógł mieć mecenasa, który opłacił jego naukę, nawet jeśli pochodził z nizin społecznych. Mógł też trafić do zakonu i tam zdobyć wykształcenie.

Pytanie, gdzie kształcił się Bobowski, również pozostaje bez odpowiedzi, gdyż nie odnaleziono do tej pory żadnych materiałów źródłowych dotyczących pierwszego okresu jego życia. Na początku XVII wieku w Polsce wykształcenie muzyczne można było zdobyć w toku lekcji prywatnych, nauki na uniwersytecie lub w szkołach przykościelnych, szczególnie w powstających wtedy instytucjach jezuickich. We Lwowie Kolegium Jezuickie założone zostało w 1608 roku, w 1661 roku król Jan Kazimierz nadał mu prawa akademickie i stopniowo placówka ta stała się jednym z najważniejszych ośrodków nauki na terenach Rzeczypospolitej. Być może Bobowski, urodzony około 1610 roku, uczęszczał do nowopowstałego Kolegium? Sprawdzenie tej hipotezy wymaga przeprowadzenia badań w lwowskich archiwach.

Odpowiedź na to pytanie mogłaby też pomóc rozstrzygnąć kolejną kontrowersyjną kwestię dotyczącą pierwszego okresu życia Bobowskiego: wychował się on w wierze protestanckiej czy katolickiej?

Ali Ufki Bey, Santurî Ali Bey – muzyk w pałacu osmańskiego sułtana

Niezależnie od tego, gdzie się urodził oraz gdzie pobierał nauki, los Wojciecha Bobowskiego całkowicie się odmienił, gdy w wieku około 20–24 lat został on wzięty do niewoli podczas najazdu Tatarów Krymskich na wschodnie ziemie Rzeczypospolitej¹². Zdaniem autorki niniejszego szkicu

¹² Lub jako 10-letni chłopiec, jak chce Hannah Neudecker, która przyjmuje rów-

mogło to nastąpić w latach 1633–1634, w czasie nieformalnej wojny polsko-tureckiej (tak zwana wojna Abazy Paszy) lub podczas poprzedzających ją mniejszych rajdów tatarskich¹³. W trakcie drogi na Wschód musiał on zdradzić się ze swoimi zdolnościami językowymi lub muzycznymi, gdyż został sprzedany na dwór osmańskiego sułtana¹⁴. Kiedy przyjął islam i tureckie imię Ali, wcielono go do dworskiej instytucji edukacyjnej, gdzie otrzymał niezbędne wykształcenie¹⁵. Następnie przez dziewiętnaście lat przebywał w pałacu Topkapı, głównej siedzibie władcy Imperium Osmańskiego¹⁶.

Z jego własnych wspomnień z tego okresu, zawartych w traktacie *Serai Enderun*, dowiadujemy się, że początkowo służył jako paź (tur. *ıçoğlan*) w wewnętrznej części pałacu, zwanej *Enderûn*. Nauczono go zasad muzyki osmańsko-tureckiej oraz gry na instrumentach, po czym został dworskim muzykiem-instrumentalistą (tur. *sazende*). Bardzo szybko awansował na „dyrygenta” zespołu pałacowych muzyków (*erbaşı*), by w końcu zostać nauczycielem. Szybki awans zawdzięczał szczególnie jednej z umiejętności przyniesionych ze sobą z rodzinnych stron – zapisu utworów za pomocą notacji muzycznej. Sam napisał o tym tak:

nież, że stało się to w 1634 r., przesuwając tym samym datę urodzenia Bobowskiego na 1624 r. (por. tejsze, dz. cyt., s. 175). Autorka niniejszego artykułu uznaje jej wersję za nieprawdziwą ze względu na dobrą znajomość języków obcych i muzyki w momencie przybycia Bobowskiego na dwór osmański. Wiedzy, jaką wykazał się w swoich dziełach, nie mógłby osiągnąć podczas zaledwie kilku lat nauki na terenach Rzeczypospolitej, ani później drogą samouctwa w Imperium Osmańskim.

¹³ Siarczyński skłania się ku najazdowi ordy budziackiej pod wodzą Kantymira z 1624 r., która dotarła aż do linii Lwów–Stryj–Przemyśl. Przyjmując tę wersję, Bobowski trafiłby do niewoli w wieku około 14 lat, co autorka odrzuca z tego samego powodu, co teorię Neudecker (por. przypis 12).

¹⁴ Cem Behar, na podstawie analizy źródeł, umieszcza przybycie Bobowskiego do pałacu na okres pomiędzy rokiem 1632 i 1639, co nie wyklucza przyjętej w niniejszym artykule linii czasu (por. tegoż, *Wojciech Bobowski...*, s. 20-21). Argumentem za odrzuceniem tej wersji są jednak słowa samego Bobowskiego, który w jednym z dzieł napisał, iż służył na dworze za rządów sułtanów Ibrahima i Mehmeta. Ibrahim I wstąpił na tron dopiero w 1640 r. i rządził do 1648.

¹⁵ *Enderun Mektebi* – tzw. szkoła dla paziów, założona w XV w. przez sułtana Murata II. Zapewniała wszechstronne wykształcenie przygotowujące do służby w pałacu, administracji państwowej lub w korpusie janczarów, w zależności od predyspozycji adepta.

¹⁶ Według części źródeł przebywał w pałacu nie 19, lecz 21 lub 10 lat.

Muzyki uczą się tu przez zapamiętywanie, umiejętność jej zapisywania uchodzi za cud. A ja, w czasie lekcji, żeby nie zapomnieć tego, czego się uczyłem, od razu to zapisywałem. Tureccy mistrzowie widząc tę moją zdolność traktowali mnie z podziwem i szacunkiem. Z tego powodu zostałem mianowany na *erbaşı* [w oryg. *Erba/çi*], czyli dyrygenta chóru paziów. Inni uczniowie często zapominali melodie i słowa poznanych utworów. Przychodzili wtedy do mnie, żebym odświeżył ich pamięć i pozostawali za to wdzięczni¹⁷.

O dużym szacunku do zdolności Bobowskiego świadczy też fakt, że już w tym okresie działalności na dworze osmańskim zyskał on sobie przydomek *Ufki*, czyli „o szerokich horyzontach, bystry, pojętny”. Posługiwał się nim, podpisując komponowane utwory muzyczne oraz w poezji tworzonej na ich potrzeby. Drugi muzyczny przydomek Bobowskiego to *Santurî*, co pozwala nam stwierdzić, że grał na osmańskiej odmianie cymbałów (tur. *santur*).

Oba imiona odnajdujemy w jednym z najważniejszych dzieł Wojciecha Bobowskiego, *Mecmua-i Sâz ü Söz* (dosł. „Zbiór Melodii i Słów”), datowanym na około 1650 rok. Za pomocą zmodyfikowanej przez siebie graficznej notacji muzycznej zapisał w nim ponad 500 utworów wokalnych i wokально-instrumentalnych z XVI i XVII wieku. Tym samym, muzykologia zawdzięcza Bobowskiemu pierwszą antologię muzyki osmańsko-tureckiej. Ali Ufki wykazał się niezwykłą jak na tamte czasy zdolnością, którą dziś nazwalibyśmy „pracą w terenie”. Zbierał melodie i słowa od dworskich muzyków, zapisywał je tak dokładnie, jak pozwalał mu przyjęty system notacji, oraz szczegółowo je opisywał, podając nazwę gatunku, tytuł, a tam, gdzie było to możliwe – także twórcę¹⁸. Kilkanaście utworów instrumentalnych zawartych w zbiorze to jego własne kompozycje.

¹⁷ C. Magni, *Quanto di più curioso e vago ha potuto raccorre...*, Parma 1679, s. 551-552.

¹⁸ Należy zaznaczyć, że muzyka osmańsko-turecka przekazywana była wówczas wyłącznie w tradycji ustnej. Wykorzystywanie notacji muzycznej do celów praktycznych było dla muzyków na dworze osmańskim nieznaną ideą. Dlatego też wykorzystane w tekście sformułowanie „twórca” należy rozumieć inaczej niż „kompozytor”. To, co za pomocą notacji graficznej zapisał Bobowski, jest – w europejskim rozumieniu – jedną z możliwych wersji danego utworu, zapisem podstawy melodycznej do improwizacji podczas każdego wykonania.

Drugim rękopisem muzycznym Bobowskiego, jaki zachował się do naszych czasów, jest *Mezâmir* („Psalmy”), powstały w latach 1665–1673. Zawiera nutowy zapis 14 psalmów z *Psalterza Genewskiego*¹⁹, które Bobowski zaaranżował tak, by stały się zrozumiałe dla tureckich odbiorców. Przetłumaczył teksty z języka francuskiego na osmańsko-turecki oraz przekształcił melodie skomponowane przez Claude’a Goudimela (w obsadzie na 4 głosy, *a capella*), by były zgodne z zasadami i estetyką osmańskiej muzyki dworskiej. Są to więc utwory jednogłosowe, wokalnie-instrumentalne²⁰.

Bobovius vel. Ali Beigh – nauczyciel, poliglota, religioznawca słynny w Europie

Ali Ufkî opuścił pałac Topkapı około 1652 roku²¹. Nie znamy powodów tej zmiany w życiu Bobowskiego. Najnowsze publikacje naukowe podają dwie możliwości, żadnej z nich nie da się jednak jednoznacznie zweryfikować. Według częściej pojawiającego się przekazu, którego źródłem jest Thomas Hyde, Ali Ufkî podjął służbę u nieznanego nam bliżej urzędnika osmańskiego, z którym udał się do Egiptu. Tam, w uznaniu dobrej służby został wyzwolony²². Jako wolny człowiek powrócił do Stambułu i zamieszkał w stolicy Imperium Osmańskiego na stałe. Według innego przekazu, Ali Ufkî został wydalony z pałacu na skutek słabości do alkoholu. Co ciekawe, źródłem tej wersji jest wspomniany już wyżej Cornelio Magni, który w swoim pamiętniku zapisał także, że przychylność Bobowskiego łatwo było zdobyć „wręczając buteleczkę wina”²³. Warto zauważyć, że obie wersje nie wykluczają się wzajemnie.

¹⁹ Psalterz tworzony na potrzeby liturgii kościoła kalwińskiego przez cały XVI w.

²⁰ Psalm 2, 5, 6 oraz 9 w wersji Ali Ufkiego nagrany został w 2005 r. przez zespół *Sarband* we współpracy z *King’s Singers* na płycie „Sacred Bridges” (wyd. Signum Classics).

²¹ Cem Behar umieszcza to wydarzenie między rokiem 1651 a 1657 (por. tegoż, *Wojciech Bobowski...*, s. 20-21).

²² T. Hyde, *Ad Lectorem Praefatio*, w: *Tractatus Alberti Bobovii...*, w: *Itinera Mundi*, Oxford 1690.

²³ C. Magni, dz. cyt., s. 500-502.

Bobowski mógł zostać wydalony z pałacu z powodu upodobania do alkoholu, następnie podjąć służbę u paszy, z którym wyruszył do Egiptu. Aby rozstrzygnąć tę kwestię, konieczne jest odnalezienie nowych dokumentów źródłowych.

Nie mamy więc pewności, co sprawiło, że Bobowski opuścił pałac Topkapı, ale wszystko wskazuje na to, że osiedlił się potem w europejskiej dzielnicy Stambułu (*Pera*, dzisiaj: *Beyoğlu*) i mieszkał tam do końca życia²⁴. Właśnie w tym drugim okresie swojej kariery Ali Ufki zyskał poważanie wśród Europejczyków jako specjalista od języka i wszelkich spraw tureckich. Był poliglotą – źródła podają, że znał od 10 do 18 języków. Rozgłos zdobył za sprawą bliskich kontaktów z poselstwem angielskim w Konstantynopolu.

Pracował, domyślamy się, w charakterze tłumacza dla ambasadorów: Sir Thomasa Bendisha (ambasador w latach 1647–1660) oraz He-neage’a Fincha, Lorda Winchelsea (ambasador w latach 1662–1668). Z listu Bobowskiego do Isaaca Basire’a z sierpnia 1666 roku dowiadujemy się, że otrzymał posadę w ambasadzie dzięki rekomendacji adresata. Basire, angielski kaznodzieja i misjonarz, na skutek rozgrywek politycznych został zmuszony do opuszczenia Anglii i przebywał na wygnaniu do 1661 roku. Do Stambułu przybył latem 1653 roku. Służył jako duchowny mniejszości angielskiej i francuskiej, a także jako osobisty kapelan Sir Thomasa Bendisha. Najprawdopodobniej w tym samym roku poznał Bobowskiego i zamówił u niego tłumaczenie katechizmu anglikańskiego. Osmańsko-turecki przekład *The Book of Common Prayer* ukończony został rok później²⁵.

Na podstawie tych nowych dowodów możemy więc stwierdzić, że Bobowski po opuszczeniu pałacu Topkapı około 1652 roku utrzymywał się z pracy w angielskiej ambasadzie oraz z tworzenia przekładów na zamówienie. W latach 50. i 60. nawiązywał kontakty z innymi dyplomatami oraz podróżnikami, którzy przybywali do Stambułu. Zaczął

²⁴ W korespondencji pozostawionej przez Antoine’a Gallanda odnaleziono rączki pisane ręką Bobowskiego, dotyczące wynajmu mieszkania w tej dzielnicy (C. Behar, *Wojciech Bobowski...*, s. 18). W dziełach z lat 60. Bobowski, obok nazwiska i daty ukończenia, podaje miejsce: *Pera*. Ta sama nazwa pojawia się w liście Bobowskiego do Isaaca Basire’a z dnia 27 sierpnia 1666 (tamże, s. 179).

²⁵ Por. H. Neudecker, dz. cyt., s. 176, 186.

być rozpoznawany jako łącznik pomiędzy światem Wschodu i Zachodu. Uczył przybywających Europejczyków języka osmańsko-tureckiego, traktowano go także jako eksperta od kultury, religii i obyczajów tureckich.

Franciszek Meniński, dyplomata, orientalista i językoznawca przebywający w Stambule w latach 1653–1655, „dla przeciwiczenia się w języku tureckim i dla przysłużenia się na potem Królowi JMci”²⁶, skorzystał z eksperckiej pomocy Bobowskiego. Nie wiemy, czy poznali się osobiście, ale z pewnością Meniński uzyskał dostęp do dzieł Ali Ufkî Beya. W spisie źródeł do swojego słownika języków orientalnych *Thesaurus linguarum orientalium...* wymienia on bowiem jedno z tureckich tłumaczeń dzieła *Janua Linguarum aurea reserata* Jana Amosa Komeńskiego, ukończone w 1643 roku. Nie wiemy, co skłoniło Ali Ufkî Beya do stworzenia przekładu podręcznika do łaciny w czasie, kiedy przebywał jeszcze w pałacu sułtana. Być może w ten sposób samodzielnie uczył się języka osmańskiego?

Niezależnie od przyczyny powstania, było to pierwsze z dzieł Bobowskiego, które dziś nazwalibyśmy językoznawczymi. Kolejne napisał najprawdopodobniej dla potrzeb dydaktycznych: słownik turecko-łaciński (1658), podręcznik do gramatyki tureckiej (*Grammatica Turcia-Latina*, 1664–1666), rozmówki francusko-tureckie (*Dialogues en Francais et en Turc*).

Większy rozgłos przyniosły mu jednak traktaty religioznawcze dotyczące islamu i obyczajów tureckich oraz przekłady pism religijnych. Na tle epoki wyróżniają się one niezwykle obiektywnością. Bobowski nie wartościuje opisywanych religii – nie poniża islamu i zwyczajów tureckich ani nie wywyższa chrześcijaństwa, jak mieli w zwyczaju późniejsi autorzy poruszający tę tematykę. Niewątpliwie najważniejszym osiągnięciem Bobowskiego w tej dziedzinie było tłumaczenie Biblii (Stary i Nowy Testament oraz Apokryfy), które stworzone zostało w latach 1662–1664 na zamówienie holenderskiego dyplomaty Levinusa Warnera, w ramach międzynarodowego projektu zainicjowanego przez Jana Amosa Komeńskiego²⁷.

²⁶ F. à M. Meninski, *Thesaurus linguarum orientalium Turcicae-Arabicae-Persicae: Lexicon Turcico-Arabico-Persicum*, ed. S. Stachowski, İstanbul 2000.

²⁷ Niezwykle interesująca historia powstawania tego tłumaczenia opisana została w innym miejscu. Por. A. Pawlina, *The Pole who Translated the Bible for the Turks. Wojciech Bobowski's Bible Translation into Ottoman-Turkish*, „The Polish Journal of Biblical Research” 2016, nr 2 (w druku).

Kolejnym typem dzieł Bobowskiego są te z pogranicza pamiętnikarstwa, czy jak byśmy dzisiaj określili – reportażu i etnologii. Z perspektywy świadka opisują one życie codzienne w pałacu Topkapı i mieszkających tam ludzi, będąc nieocenionym źródłem informacji dla historyków. Oba napisane zostały około roku 1665. Opis spisku sułtanki-matki Kösem, mający na celu zgładzenie sułtana Mehmeda IV, opublikowany został w przekładzie angielskim jako czwarty rozdział dzieła Paula Rycauta, *The Present State of the Ottoman Empire* (1665). Natomiast obszerny traktat zawierający wspomnienia z pierwszych lat pobytu w pałacu sułtana, *Serai Enderun...*²⁸, wydany został po raz pierwszy w niemieckim tłumaczeniu w Wiedniu, w 1667 roku. Bobowski zamieścił w nim szczegółowy plan pałacu Topkapı, dokładny opis pomieszczeń, kompetencji i strojów jego mieszkańców, a także systemu organizacji codziennej pracy i zwyczajów panujących w siedzibie osmańskiego sułtana. Traktat napisany został po włosku i od razu zyskał popularność, o czym świadczy fakt, że do dzisiaj zachowało się sześć jego wersji w różnych językach, w tym dwa rękopisy i cztery starodruki z XVII i XVIII wieku.

Bobovius pierwszym dragomanem Imperium Osmańskiego?

Przynajmniej od 1668 roku Ali Ufki posiadał jeszcze jedno źródło dochodów. Ponownie zaczął służyć sułtanowi Mehmedowi IV, tym razem jako wolny człowiek, w charakterze *dragomana* (tłumacza w służbie Wielkiej Porty). Europejskie źródła, w tym także współczesne publikacje, zgodnie przypisują Bobowskiemu funkcję pierwszego tłumacza Imperium Osmańskiego (tur. *baştercümanı*). Jednak w świetle odnalezionych ostatnio dokumentów osmańskich należy uznać tę informację za fałszywą.

²⁸ Pełny tytuł traktatu oryginalnego brzmi: *Serai Enderun, cive, Penetrabile dell'Seraglio detto nuovo dei G. Sri e Re Ottomani, la descrizione del loro vivere e costumi, Ed altri esserciti, da me Alberto Bobovio, Sequolitano Polaccho, Fatta al qual tempo di Sultan Strangoloto, e nel tempo del presente G.S. Sultan Memetto, Figliolo del Predelto Sultan Ibrahim, haqui con ufficio di Paggio di Musica parecchi anni habitato.*

Na listach dragomanów z końca XVII wieku Ali Ufki nie jest wymieniany. Należy zdać sobie sprawę, że funkcja pierwszego tłumacza Imperium w tym okresie była jedną z najważniejszych funkcji w osmańskiej dyplomacji i nazwiska pełniących ją osób były skrupulatnie zapisywane. Najczęściej byli to Osmańczycy ormiańskiego lub greckiego pochodzenia. W interesującym nas czasie pierwszymi dragomanami byli Panayotiz Nikuzios oraz (od 1671 roku) Aleksandros Mavrokordatos. Ali Ufki mógł być więc tłumaczem niższego szczebla, wzywany do pałacu w razie potrzeby i opłacany doraznie. Na to właśnie wskazuje dokument odnaleziony ostatnio w osmańskich archiwach, potwierdzający usługi translatorskie pełnione przez Bobowskiego przez dwa miesiące w 1668 roku. Istotną informację na ten temat przekazuje także osmański historyk Hezarfen Hüseyin, który w przedmowie do swojej *Historii świata* (tur. *Tenkihu't-Tevârihi'l-Mülûk*) wspomina, że Ali Ufki, który pomagał mu tłumaczyć teksty łacińskie i greckie, w latach 1670–1671 pełnił funkcję drugiego tłumacza Imperium Osmańskiego (tur. *ikinci tercüman*)²⁹. W świetle tych dokumentów powinniśmy więc uznać, że Bobowski nigdy nie był „pierwszym dragomanem”.

Źródłem tego powszechnego w literaturze europejskiej błędu jest dzieło przekładowe angielskiego orientalisty Thomasa Hyde'a, *Itinera Mundi* (Oksford, 1691). Jego część stanowi traktat Bobowskiego dotyczący religii muzułmańskiej i wynikających z niej tureckich zwyczajów, zatytułowany *Tractatus Alberti Bobovii Turcarum Imp. Mohammedis IV olim Interpretis primarii, De Turcarum Liturgia, Peregrinatione Meccana, Circumcisione, Aegrotorum Visitatione*. Tytuł wyraźnie sugeruje, że Bobowski był pierwszym tłumaczem Mehmeta IV. Co więcej, Hyde we wstępie do traktatu (*Ad Lectorem Praefatio*), w którym zamieścił obszernie informacje o autorze, zestawia łacińskie „Interpres primarius” z osmańsko-tureckim „Tergjuman Bashi”, jednoznacznie przypisując Bobowskiemu tę właśnie funkcję. Warto zaznaczyć, że Hyde nigdy nie był w Stambule, a traktat zamówił za pośrednictwem Thomasa Smitha, kapelana przy poselstwie angielskim w latach

²⁹ Por. C. Behar, *Wojciech Bobowski...*, s. 23-24. H. Neudecker twierdzi, iż Bobowski uzyskał posadę dragomana dopiero w 1669 r. (por. teŝe, dz. cyt., s. 188), jednak wspomniany dokument przeczy tej informacji.

1668–1671. Nie wiemy więc, czy to Smith przekazał Hyde'owi błędną informację o funkcji pełnionej w pałacu przez Bobowskiego, którego znał osobiście, czy może celowo wprowadzono czytelników w błąd, aby zwiększyć wartość dzieła. A może wcale nie miało to dla ówczesnych znaczenia.

Tak czy inaczej, powrót Bobowskiego do pracy w osmańskiej administracji pod koniec życia jest niewątpliwy, a fakt ten zyskał nowy wyraz w świetle dokumentów odnalezionych ostatnio w Bodleian Library³⁰. Znalazła w nich potwierdzenie informacja powtarzana tradycyjnie w źródłach, jakoby Bobowski pod koniec życia myślał o opuszczeniu Imperium Osmańskiego i wyjeździe do Anglii. Dokumenty te zostały bowiem zebrane około 1666 roku celem przedstawienia ich na angielskim dworze, z nadzieją na pomoc w sprowadzeniu Bobowskiego do tego kraju. Świadczy o tym niniejsza notatka nieznanego autorstwa:

Jest on [Isaac Basire] głęboko przekonany, że Bobowski [w oryg. *Bobovius*] będzie dobrym chrześcijaninem, a ze swoją znajomością języków (orientalnych) i sekretów Imperium Osmańskiego będzie przydatny dla [angielskiego] króla, obiecuje on [Basire], że przedstawi sprawę Bobowskiego przed zwierzchnikami. Jeśli jego plan zostanie zaakceptowany, wystarczy jedno słowo króla do ambasadora Anglii w Konstantynopolu by sprowadzić go [Bobowskiego] do Anglii³¹.

Wyjazd najprawdopodobniej nigdy nie doszedł do skutku, a Hannah Neudecker sugeruje, że przyczyną tego mógł być sprzeciw władz osmańskich. Nie chcąc, by osoba, która przez prawie 20 lat mieszkała w pałacu Topkapı, siedzibie najwyższej administracji państwowej Imperium Osmańskiego, dostała się na służbę angielskiego króla, złożono mu propozycję stałej współpracy w charakterze dragomana³².

Czas i miejsce śmierci

Wspomniana powyżej wzmianka Hezarfena Hüseyina dotycząca lat 1670–1671 jest ostatnią datowaną informacją na temat Wojciecha

³⁰ Dokumenty zebrano w manuskrypcie skatalogowanym jako *Oxford ms. Smith* 98, strony 19-26 (por. H. Neudecker, dz. cyt., s. 178).

³¹ Cyt. za: tamże, s. 187-188.

³² Tamże, s. 188.

Bobowskiego. Tradycyjnie przyjętą datą jego śmierci jest rok 1675. Nie odnaleziono jednak jego grobu ani ewentualnej dokumentacji związanej ze śmiercią. W kontekście przedstawionej powyżej rekonstrukcji życia Bobowskiego, najbardziej prawdopodobnym miejscem śmierci jest Sтамбул, ale źródła wskazują też na Anglię i Egipt.

Całkowicie odmienna wersja biografii Wojciecha Bobowskiego

Na zakończenie autorka pragnie raz jeszcze podkreślić, że przedstawiona powyżej biografia Wojciecha Bobowskiego jest tylko jedną z możliwych wersji wydarzeń. Największym problemem przy próbie odtworzenia jego życiorysu jest bowiem sprzeczność informacji pochodzących z czasów mu współczesnych, płynących od osób, które twierdziły, że znały go osobiście. Poniższy cytat z pamiętnika Claesa Rålamba, szwedzkiego posła wysłanego do Konstantynopola w 1657 roku, wybrany został tak, by najlepiej uświadomić Czytelnikowi ten problem:

Kiedy tam byłem [w Konstantynopolu], miałem szczęście otrzymać bardzo szczegółowy opis [sultańskiego pałacu] od pewnego wielce uczonego renegata [w oryg. *renegado*, tu: osoba, która porzuciła religię chrześcijańską na rzecz islamu], Wojciecha Bobowskiego [w oryg. *Albertus Bobovius*], który dobrze znał język francuski, włoski, niemiecki, łacinę, grekę, turecki i arabski. Odkąd został wzięty w niewolę podczas wojny weneckiej [sic!], służył przez 10 lat [sic!] jako muzyk w pałacu sułtana, a ostatnio został wyzwolony. Został spahisem [sic!], jednak wolał zamieszkać w rezydencji angielskiego ambasadora [sic!], mając nadzieję, że z jego pomocą wydostanie się z Turcji i będzie mógł znów zamieszkać wśród chrześcijan, gdyż w sercu nadal przywiązany jest do swej dawnej religii protestanckiej³³.

³³ C. Rålamb, *A Relation of a Journey to Constantinople...*, w: *A Collection of Voyages and Travels, Some Now First Printed From Original Manuscripts, Others Now First Published in English*, vol. 5, ed. A. Churchill, London 1732, s. 703.

BIBLIOGRAFIA

- Ayangil R., *Ali Ufki Bey (ALU) Notation and Its Characteristics*, „Journal of the Royal Asiatic Society” 2008, vol. 18, nr 4.
- Babinger F., *Bobowski Wojciech z Bobowej, h. Jaxa (Bobovius Albertus, jako Turek Ali-Bej)*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 2, red. W. Konopczyński, Kraków–Wrocław 1935.
- Behar C., *Ali Ufki ve mezmurlar*, İstanbul 1990.
- Behar C., *Wojciech Bobowski (Ali Ufki): Hayatı ve Eserleri (1610?–1675)*, w: *Musikiden Müziğe. Osmanlı/Türk Müziği: Gelenek ve Modernik*, İstanbul 2008.
- Bentkowski F., *Historia literatury polskiej: wystawiona w spisie dzieł drukiem ogłoszonych*, t. 2, Warszawa–Wilno 1814.
- Bobovio A., *Tractatus Alberti Bobovii Turcarum Imp. Mohammed IV olim Interpretis primarii, De Turcarum Liturgia, Peregrinatione Meccana, Circumcisione, Ægrotorum Visitatione*, in: *Itinera Mundi*, ed. T. Hyde, Oxford 1691.
- Boniecki A., *Herbarz polski*, t. 1, Warszawa 1899.
- Chodźko L., *Histoire de Pologne. 7e série de la guerre d'Orient*, Paris 1855.
- Jagoda S., *Wojciech Bobowski (alias Ali Ufki) i jego dokonania*, „Muzyka 21” 2007, nr 7.
- Klimek L., *Wojciecha Bobowskiego geniusz nieznan*, „Gazeta Gorlicka”, 24.11.2014.
- Majda T., *The Râlab album of Turkish costumes*, w: *The Sultan's Procession: The Swedish Embassy to Sultan Mehmed IV in 1657–1658 and the Râlab Paintings*, ed. K. Ådahl, İstanbul 2006.
- Mesgnien Meniški F., *Thesaurus linguarum orientalium Turcicae-Arabicae-Persicae: Lexicon Turcico-Arabico-Persicum*, ed. S. Stachowski, İstanbul 2000.
- Neudecker H., *From Istanbul to London? Albertus Bobovius' Appeal to Isaac Basire*, in: *The Republic of Letters and the Levant*, ed. A. Hamilton, Leiden 2005.
- Niesiecki K., *Korona Polska przy Złotej Wolności Starożytnemi Wszystkich Kathedr, Prowincyi, y Rycerstwa Kleynotami, Heroicznym Męstwem y odwagą, Naywyższemi Honorami, a naypierwey Cnotą, Pobożnością, y Świątobliwością Ozdobiona: Potomnym zaś wiekiem na zaśczyt y nieśmiertelną sławę pamiętnych w tey Oyczyźnie Synow Podana*, t. 1, Lwów 1728.
- Niesiecki K., *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopismów, dowodów urzędowych i wydany przez Jana Nep. Bobrowicza*, t. 2, red. J. N. Bobrowicz, Lipsk 1839.
- Râlab C., *A Relation of a Journey to Constantinople: giving an account of divers occurrences, how far the king of Sweden's commission was executed there, as also of the state of the Turkish monarchy at that time, being a report made to the most potent prince, Charles Gustavus, king of the Swedes, Goths and Vandals*, w: *A Collection of Voyages and Travels*, ed. A. Churchill, t. 5, London 1732.
- Rycaut P., *The present state of the Ottoman Empire*, London 1670.
- Rycaut P., *Monarchia turecka opisana przez Ricota Sekretarza Posła Angielskiego u Porty Ottomaniskiej residującego z francuskiego języka na polski przetłumaczona przez szlachcica polskiego y do druku podana w roku 1678*, Słuck 1678.
- Siarczyński F., *Wiadomość o Woyciechu Jaxie z Bobowej...*, „Czasopism Naukowy Księgozbioru Publicznego imienia Ossolińskich” 1828, t. 1, nr 1.
- Ufki A., *Mecmûa-i sâz ü söz. Bildirler*, ed. M. Uludemir, İzmir 1989.
- Ufki A., Brenner N., *Serai Enderum. Inwendige beschaffenheit der Türckischen Kayserl: residentz zu Constantinopoli die newe Burgk genant ... Nunmehr aber durch der Röm Kayserl: Majestät ... zu Constantinopoli gefangene Wartiermaistern Nicolaum Brenner, von Meßkirchen auß Schwaben, in die Teutsche Sprach übersetzt*, Wien 1667.
- Ufki A., Gerardine di P., *Albertus Bobovius ya da Santuri Ali Ufki Bey'in anları: Topkapı Sarayı'nda yaşam*, İstanbul 1686, ed. S. Yerasimos, A. Berthier, çeviri A. Berktaş, İstanbul 2002.

WOJCIECH BOBOWSKI (ALİ UFKÎ) – A TALENTED POLE AT THE OTTOMAN COURT

The article presents the biography of an outstanding, yet completely forgotten Turk of Polish origin. Wojciech Bobowski vel. Bobovius (1610?–1675?) is better known by his Turkish name, Ali Ufki, foremost as a Turkish composer and the Osman music theorist.

However, his talents and achievements are greater. He was also a polyglot and his talent was appreciated and admired in the circles of the Ottoman elite as well as European diplomats and travellers. As a translator, a teacher of the Turkish language and culture Ali Ufki became a link between the East and the West in the second half of 17th century. He wrote and translated linguistic, religious and literary works, among others, one of the first Ottoman-Turkish translations of The Bible.

In his biography, reconstructed on the basis of secondary sources, many blank spots still exist. It is essential to underline the fact that the newest biography of Bobowski which is present in the Polish literature, written in 1935, is out of date in the light of today's discoveries.

Therefore, this paper aims to present the new version of Bobowski's biography, based on the newest European and Turkish sources.

Keywords: Bobowski, Bobovius, Ali Ufki, Ottoman Empire, Poles in Turkey.

Słowa kluczowe: Bobowski, Bobovius, Ali Ufki, Imperium Osmańskie, Polacy w Turcji.